

Gedeelde ambities

De Grote Markt van Sint-Niklaas zal tegen 2024 een make-over krijgen. Team Als_o (Artgineering, Lama Landscape Architecture en Sweco, met Daniël Ost in onderaanneming) waren de winnaars van een Open Oproep. Het ontwerpteam en de stad Sint-Niklaas tonen de ambitie om een klimaatrobuust plein te creëren door de grootste markt van België te ontharden en te vergroenen, een modal shift te initiëren en een gedeelde publieke ruimte tot stand te brengen. De keuze voor het ontwerp 'de groene markt' toont de waarde van een geïntegreerde toekomstvisie op de publieke ruimte, onthult de agency van de verschillende actoren, en illustreert opnieuw het potentieel van de Open Oproep.

Bart Tritsmans

EN The Grote Markt in Sint-Niklaas will be getting a make-over in 2024. Team Als_o (Artgineering, Lama landscape architects and Sweco, with Daniël Ost as subcontractor) emerged as the winner of an Open Call. The design team and the city of Sint-Niklaas aim to create a climate-proof square by depaving and greening Belgium's largest square, initiating a modal shift and creating a shared public space. The choice for the design 'the green square' shows the value of an integrated vision of the future for public space, while also revealing the agency of the various actors and illustrating once more the potential of the Open Call.

In 1248 schonk Margaretha van Constantinopel, gravin van Vlaanderen, de parochie van Sint-Niklaas een dries, op voorwaarde dat het land nooit bebouwd zou worden en het steeds ten dienste van de bevolking zou staan. Op de latere Grote Markt vergaderde de Vierschaar, legden de graven van Vlaanderen de eed af als heren van het Land van Waas en worden al sinds de middeleeuwen markten georganiseerd.¹ De voorbije twee eeuwen maakte de plek een ruimtelijke evolutie door die parallellen vertoont met pleinen in andere West-Europese steden. Er verschenen een smeedijzeren kiosk, een plantsoen en enkele standbeelden en in 1841 bouwde men een stadhuis, dat na een brand in 1874 door het huidige neogotische gebouw werd vervangen. Voorts bleef het plein grotendeels intact, tot het in de jaren 1960 onder druk van het toenemende verkeer tot parking werd getransformeerd.

In 2005 werd de Grote Markt heraangelegd als onderdeel van het Margarethaplan, dat in hetzelfde jaar bekroond werd met de Prijs Bouwheer in de categorie publieke ruimte. Het ontwerp van Cepezed vormde het plein om tot een verhard evenementenplein en verbande auto's naar de ondergrondse garage. In de dagelijkse beleving bleef de auto echter dominant. De Grote Markt bleef een kruispunt voor verkeersstromen in de stad, terwijl de infrastructuur een reeks fysieke en mentale barrières creëerde tussen de randen en het midden van het plein, met als grootste obstakels de gescheiden stroken voor auto-, bus-, en fietsverkeer, de glazen scheidingswanden en de ingang en de sleuven van de ondergrondse parking.

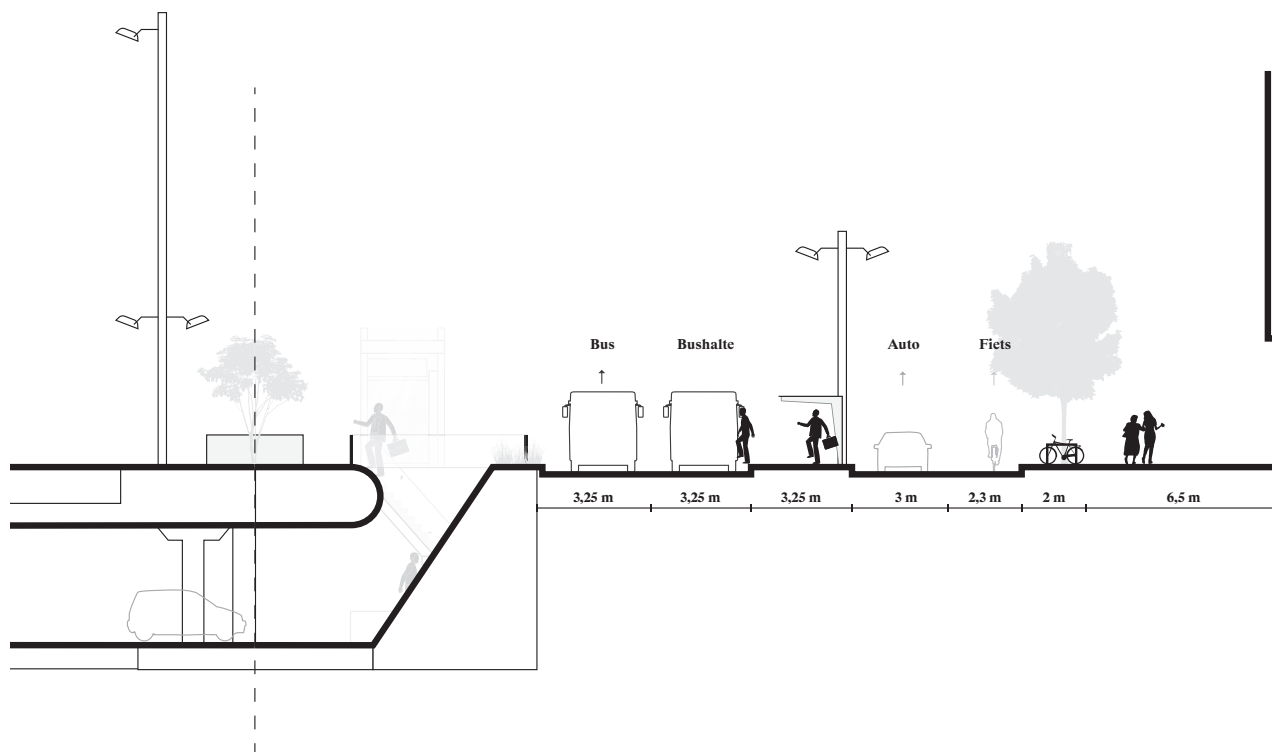
Does size matter?

De kwaliteit van het grootste marktplaatsplein van België stond de voorbije jaren steeds vaker ter discussie. De vraag naar aangename, veilig bereikbare, op dagelijkse ontmoetingen afgestemde plekken staat haaks op de bestaande toestand

van de Grote Markt. Het plein lijdt onder zijn paradoxale toestand: de grote omvang, die het organiseren van groot-schalige evenementen toelaat, hypothekeert het dagelijkse gebruik en de toe-eigening door de bewoners.

In 2008 wijdde het tijdschrift *Oase* een nummer aan publieke ruimte, waarin werd aangegeven dat het creëren van publieke plekken met een open karakter een van de grootste uitdagingen vormt voor hedendaagse ontwerpers. Een architecturale herlezing van Hannah Arendts *The Human Condition* deed Hans Teerds besluiten dat ontwerpers, om een actief publiek domein te realiseren, de publieke ruimte zo moeten opvatten dat ze door de gebruikers toegeëigend kan worden: *'a public space that transforms the world into a coherent system of things and activities, because it brings people together.'*² De covidcrisis en de groeiende impact van de klimaatverandering stellen de gebreken van de stedelijke publieke ruimte op scherp en vragen om nieuwe ontwerp-opgaven, processen en ruimtelijke concepten.

Ook de grootste markt van België heeft nood aan een nieuw toekomstbeeld, dat weer aanknoopt bij haar geschiedenis als stedelijke common. Een enquête bij 887 Sint-Niklaasenaars toonde aan dat slechts een derde van de bewoners trots is op de Grote Markt. Het plein wordt omschreven als leeg, kaal en ongezellig, en 77 procent van de bevroegden benadrukt de nood aan meer groen en minder verkeer.³ Adviseur mobiliteit Els De Deken en ruimtelijk planner Bart Van Lokeren zetten hun tanden in het dossier. Naar aanleiding van de opmaak van een nieuw mobiliteitsplan zou een knip gerealiseerd worden om de omgeving van de Grote Markt autoluw te maken. In dezelfde periode ontwikkelde men een masterplan voor de publieke ruimte. Van Lokeren en De Deken besloten de mogelijkheid te verkennen om een Open Oproep te organiseren om het verkeersplan en de randen van de Grote Markt te herbekijken.

Actoren en agency

Toenmalig Vlaams Bouwmeester Leo Van Broeck was enthousiast en overtuigde de stad Sint-Niklaas om het ambitieniveau hoog te leggen. Verschillende beleidsdomeinen werkten samen aan de projectdefinitie, geven Van Lokeren en De Deken aan. “Vanuit een beperkt vraagstuk ontstond een stadsbreed project, waardoor iedereen zich de heraanleg van de Grote Markt kon toe-eigenen. De samenwerking tussen verschillende stadsdiensten verrijkte de projectdefinitie en het traject.” Ze formuleerden de ambitie om het plein om te vormen tot een gedeelde, klimaatbestendige en op de toekomst gerichte publieke ruimte.

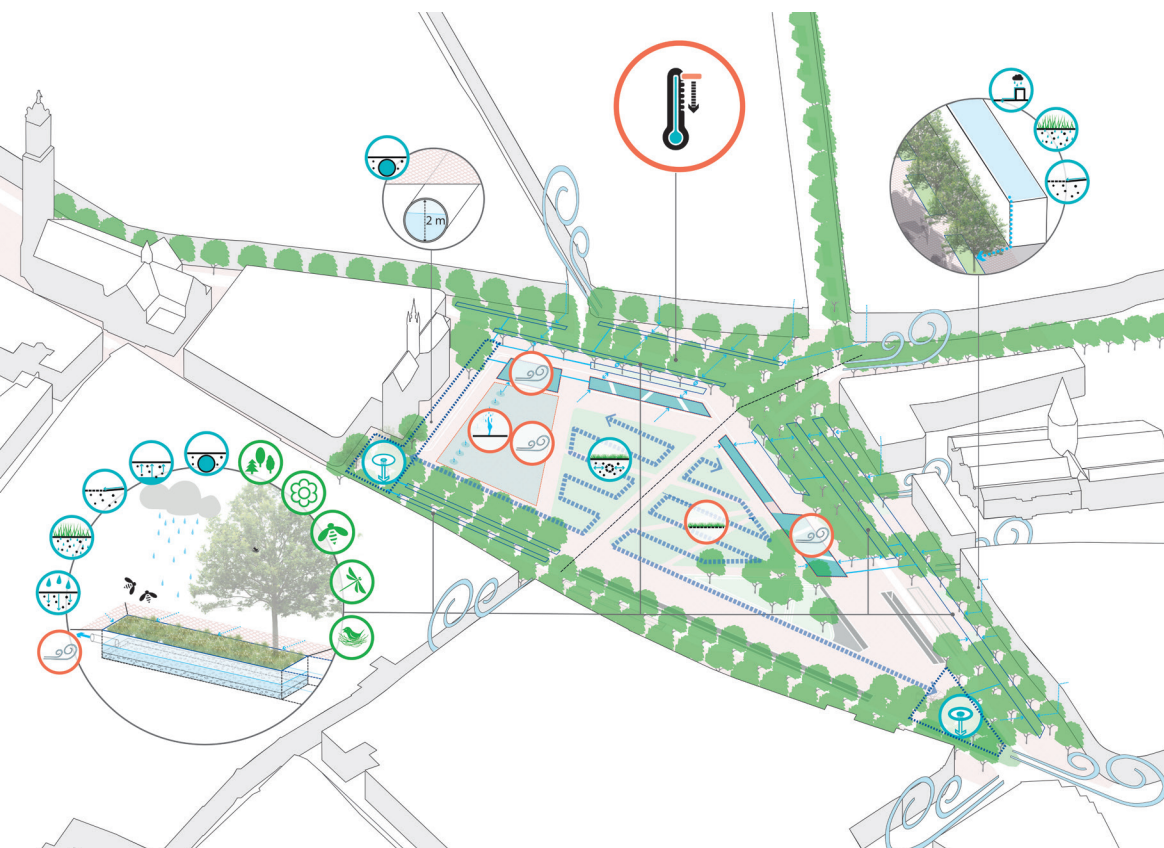
De wedstrijdjury, die samengesteld werd uit ambtenaren van verschillende beleidsdomeinen en externe experts, koos unaniem voor het ontwerp van Als_o. Volgens Bart Van Lokeren verbeeldt het concept alles wat de stad als opdrachtgever kon verwachten. Het winnende team stelde als enige voor om behalve de randen ook het centrale gedeelte van de Grote Markt te ontharden. Stefan Bendiks (Artgineering) geeft aan dat ze als team lang discussieerden over hoe radicaal ze op de vergroening van de markt zouden inzetten. “Als ontwerper moet je opletten om niet te ver te gaan, zodat het groen de bereikbaarheid voor fietsers of evenementen niet hypothekeert. We waren er niet van overtuigd dat we zouden winnen met dit ontwerp, maar we vonden toch dat we de sprong moesten wagen.”

Met het ontwerp voor de Grote Markt zoeken de ontwerpers aansluiting bij de geschiedenis van de Grote Markt als dries, maar presenteren ze hun ontwerp vooral als een logische volgende stap in de ontwikkeling van de plek. Net als de meeste verharde stedelijke pleinen kleurt de Grote Markt van Sint-Niklaas vuurrood op de warmtekaarten. “Hoe groter het plein, hoe sterker het hitte-eilandeffect”, geeft Bendiks aan. “Tåsinge Plads in Kopenhagen was een belangrijk referentieproject, hoewel het veel kleinschaliger

is dan de Grote Markt. De weidsheid van het plein geeft ons meer mogelijkheden.” Het hitte-eilandeffect wordt aangepakt door te vergroenen, te ontharden en een waterbufferstelsysteem met een groenblauwe rand en een spiegelvijver te realiseren. De Grote Markt wordt zo een ‘klimaatmachine’.

De ontwerpers doorbreken ook de monofunctionaliteit door de barrières te verwijderen en het hele plein tot een gedeelde ruimte om te vormen. “De opdeling van de ruimte is funest voor de relatie van de randen en de terrassen met het midden van het plein”, zegt Bendiks. Het plein wordt één grote, gedeelde ruimte, van gevel tot gevel. Auto’s en bussen zijn er te gast en kunnen enkel op de ‘betonnen loper’ rijden, die ze delen met snel fietsverkeer in twee richtingen. Het team stelde bovendien voor om de gevraagde tweede ingang naar de parking te schrappen, omdat die moeilijk te verzoenen was met de evolutie naar een autoluwe stad. De verzonken tuin, die aansluit bij de fietsenstalling met plaats voor horeca, en die een deel van de parkeergarage inneemt, loopt vooruit op een alternatief gebruik van de ondergrondse ruimte. De ontwerpers kijken zo ook naar de verdere toekomst.

Bendiks looft de ambitieuze houding van Sint-Niklaas, terwijl de opdrachtgever onder de indruk is van het gedurfde ontwerp van Als_o. “We kregen verschillende interessante ontwerpen te zien. We waren bijvoorbeeld erg gecharmeerd door het ontwerp van Bas Smets, dat een verdiende tweede plaats kreeg. Maar het winnende ontwerp veruitwendigde al onze ambities, hoewel het zeker niet het gemakkelijkste ontwerp is om te verdedigen bij het stadsbestuur”, lacht Bart Van Lokeren. “Het heeft overredingskracht gekost, maar het feit dat de Vlaamse Bouwmeester het juryverslag met grote overtuiging aan het college kwam voorstellen, heeft een grote impact gehad.” Ook Bendiks benadrukt het belang van de Open Oproep-procedure: “Met de Open Oproep hebben jullie in Vlaanderen een uniek instrument in handen om ambitieuze projecten te realiseren en goed opdrachtgeverschap te stimuleren.”

←
Het plein wordt één grote, gedeelde ruimte, van gevel tot gevel. Auto's en bussen zijn er te gast en kunnen enkel op de 'betonnen loper' rijden, die ze delen met snel fietsverkeer in twee richtingen.

←
Het ontwerp voor de Grote Markt pakt het hitte-eilandeffect aan door te vergroenen en te ontharden, en door een waterbufferstelsysteem te realiseren met een groenblauwe rand en een spiegelvijver. De Grote Markt wordt zo een 'klimaatmachine'.

Ambitie en activisme

De ontwerpers namen een opmerkelijke passage op in hun projectvoorstel. “Dat het [ontwerp] nog onvolkomenheden heeft is vanzelfsprekend, het is immers niet op een procesmatige en participatieve manier tot stand gekomen. We willen met dit ontwerpvoorstel vooral het ambitieniveau dat deze plek verdient naar voren schuiven. Het vervolgproces is cruciaal om verder, in gezamenlijke dialoog met de verschillende betrokkenen, het project verder te verfijnen en bij te stellen waar dat nodig is.” Van Lokeren en De Deken geven aan dat de open vragen in het voorstel een argument waren vóór de keuze van dit ontwerp. “Door interne participatie kreeg het project draagvlak binnen de stad. Betrokkenen eigenaren zich het project toe waardoor je een ambassadeur-schap krijgt.”

De timing van het project is erg scherp, waardoor de participatie beperkt blijft tot het creëren van een mock-up en het bespreken van het wedstrijdontwerp met verschillende stakeholders. “De hoofdlijnen van het ontwerp liggen vast”, geeft ook Bendiks aan, “maar de discussie met de marktkramers leidde bijvoorbeeld wel tot een nieuw idee voor de randen van het plein.” De marktkramers waren aanvankelijk gekant tegen het ontwerp omdat de ontharding een gewijzigde marktopstelling noodzakelijk maakte. In overleg werd overeengekomen om een van de grasvelden niet te realiseren en zo de multifunctionaliteit van de markt te vrijwaren. De vergroening in de rand kon daardoor worden opgevoerd, wat het concept volgens Bendiks nog versterkte. De realisatie van het ontwerp wordt een uitdaging. De praktische uitvoering (gras dat intensief gebruik toelaat, het realiseren van waterelementen die ook recreatief gebruik toelaten) en het beheer van het publieke domein moeten tot stand komen in dialoog tussen de stad en de ontwerpers. Toch hebben zowel de opdrachtgever als de ontwerpers er vertrouwen in dat ze hun ambities zullen kunnen realiseren.

Tijdens de eerste lockdown in april 2020 schreef Gideon Boie in een opiniestuk voor *De Standaard*: ‘De wereld zal eerst moeten vergaan vooraleer er nagedacht wordt over een herverdeling van de publieke ruimte.’⁴ De sleutel tot verandering ligt volgens Boie in het activisme. Maar schuilt er niet een zekere mate van activisme in de samenwerking tussen de opdrachtgevers en ontwerpers van ‘de groene markt’? “De groene markt is voor ons een pioniersproject”, zegt Stefan Bendiks. “Elke ontwerppartner draagt bij vanuit zijn eigen expertise: Artgineering op het vlak van stedenbouw en mobiliteit, Lama vanuit hun ervaring met vergroening en waterhuishouding, en Sweco als expert in de procesmatige kant en het omzetten van ambitie in realisatie. De Open Oproep maakt het mogelijk om als team een project voor te stellen waarin je activisme toont, op voorwaarde dat je ook goed scoort op uitvoerbaarheid en techniciteit.” Van Lokeren en De Deken aarzelen even wanneer hun de vraag wordt gesteld. “We willen steeds toekomstgericht denken en we focussen op een ambitieus eindresultaat: de evolutie naar een toekomstbestendige, klimaatrobuuste stad. We gaan er zo ver mogelijk in en we aanvaarden mogelijke tegenwind. Misschien zijn we wel activistisch, *but why not?*” ▲ ■ ●

- 1 ‘Grote Markt’, Inventaris Onroerend Erfgoed, www.inventaris-onroerenderfgoed.be, geraadpleegd op 6 april 2021.
- 2 Hans Teerds, ‘Publiek domein, publieke ruimte’, *Oase*, 77, 2008, p. 30.
- 3 Website van de stad Sint-Niklaas, www.sint-niklaas.be, geraadpleegd op 6 april 2021.
- 4 Gideon Boie, ‘De stad hertekenen, nu kan het’, *De Standaard*, 15 april 2020.

In samenwerking met **BWMSTR**
Team
Vlaams
Bouwmeester

↓
De verzonken tuin, die aansluit bij de fietsenstalling met plaats voor horeca, en die een deel van de parkeergarage inneemt, loopt vooruit op een alternatief gebruik van de ondergrondse ruimte. De ontwerpers kijken zo ook naar de verdere toekomst.

003802
Assignment
All-inclusive study assignment for the redevelopment of the Grote Markt in Sint-Niklaas
Location
Grote Markt, 9100 Sint-Niklaas

The project area includes the entire surroundings of the Grote Markt, Parkstraat, Onze-Lieve-Vrouwplein, Onze-Lieve-Vrouwstraat and the inner courtyard of the Grote Markt.
Client
Sint-Niklaas city authorities

Allocation
Open Call of the Flemish Government Architect (003802)
Estimated budget
€ 8.000.000 (excl. VAT and fees)
Total floor area
24.000 m² surroundings + 16.000 m² interior courtyard

Selected offices
— Artgineering, Lama Landscape Architects, Sweco Belgium (nominated)
— Bureau Bas Smets, Cobe, Omgeving
— Okra Landscapsarchitecten